

SAVOIR-VIVRE®

IMPERIAL

Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

KATHERINE PANGONIS

REGINELE IERUSALIMULUI

SAU FEMEILE CARE AU ÎNDRĂZNIT SĂ DOMNEASCĂ

traducere din limba engleză de
MIHAI MOROIU

Colecție coordonată de Dana MOROIU

Katherine Pangonis
QUEENS OF JERUSALEM.
THE WOMEN WHO DARED TO RULE
Copyright © Katherine Pangonis 2021

First published in Great Britain in 2021 by Weidenfeld & Nicolson
This paperback edition published in 2022 by Weidenfeld & Nicolson
an imprint of The Orion Publishing Group Ltd
Carmelite House, 50 Victoria Embankment, London EC4Y 0DZ
An Hachette UK Company

© Baroque Books & Arts®, 2025

Imaginea copertei: Miniature: coronation of Sibylla of Jerusalem, 13th century,
France, Paris. Bibliothèque Nationale de France, Département des manuscrits,
Français 9082 f.274. Unknown author. This is a faithful photographic reproduction
of a two-dimensional, public domain work of art, Wikimedia Commons

Concepție grafică © Baroque Books & Arts®
Redactor: Denise Georgescu
Lector: Nicoleta Valentina Arsenie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PANGONIS, KATHERINE
Reginele Ierusalimului: sau femeile care au îndrăznit să domnească / Katherine Pangonis;
trad. din lb. engleză de Mihai Moroiu. - Baroque Books & Arts, 2025

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-630-6522-75-0

I. Moroiu, Mihai (trad.)

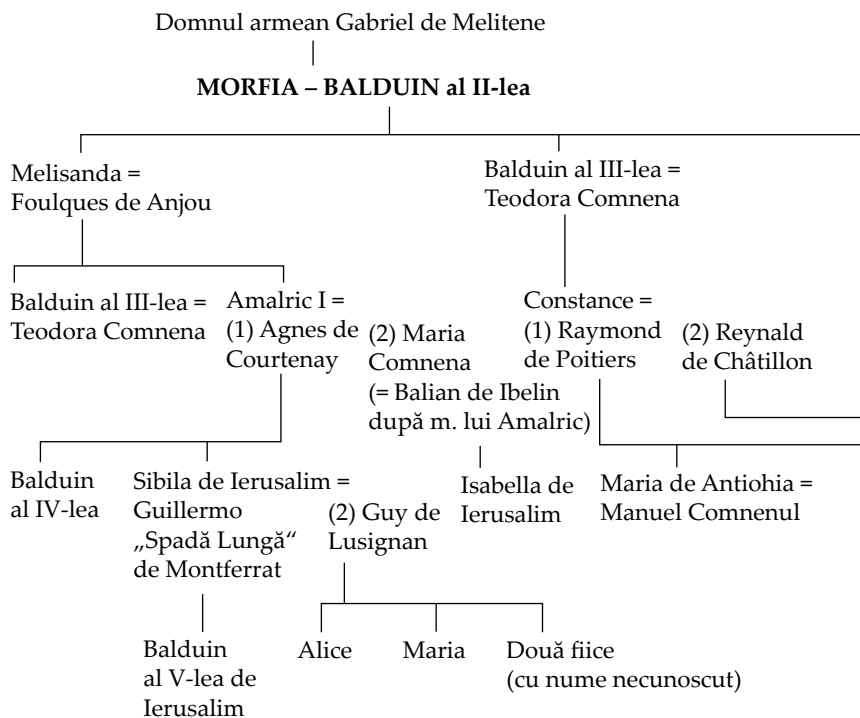
94

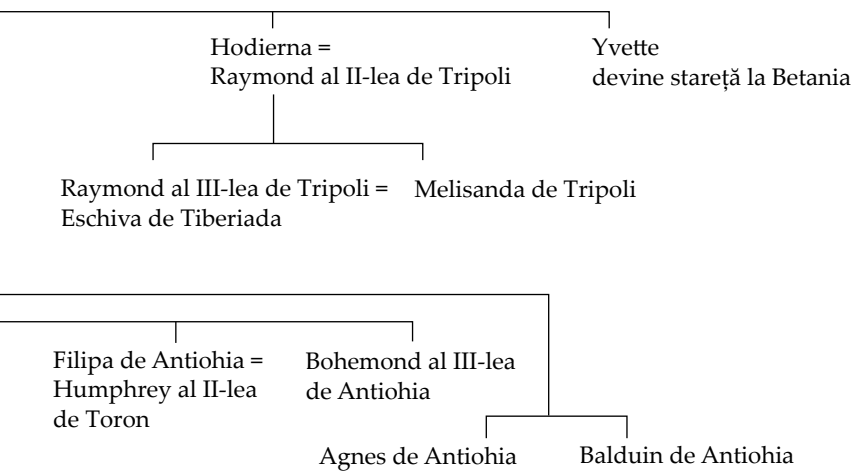
Tipărit la ARTPRINT S.A.

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse
fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

Dedicată amintirii bunicilor mele, femei tari amândouă

CASA REGALĂ A IERUSALIMULUI

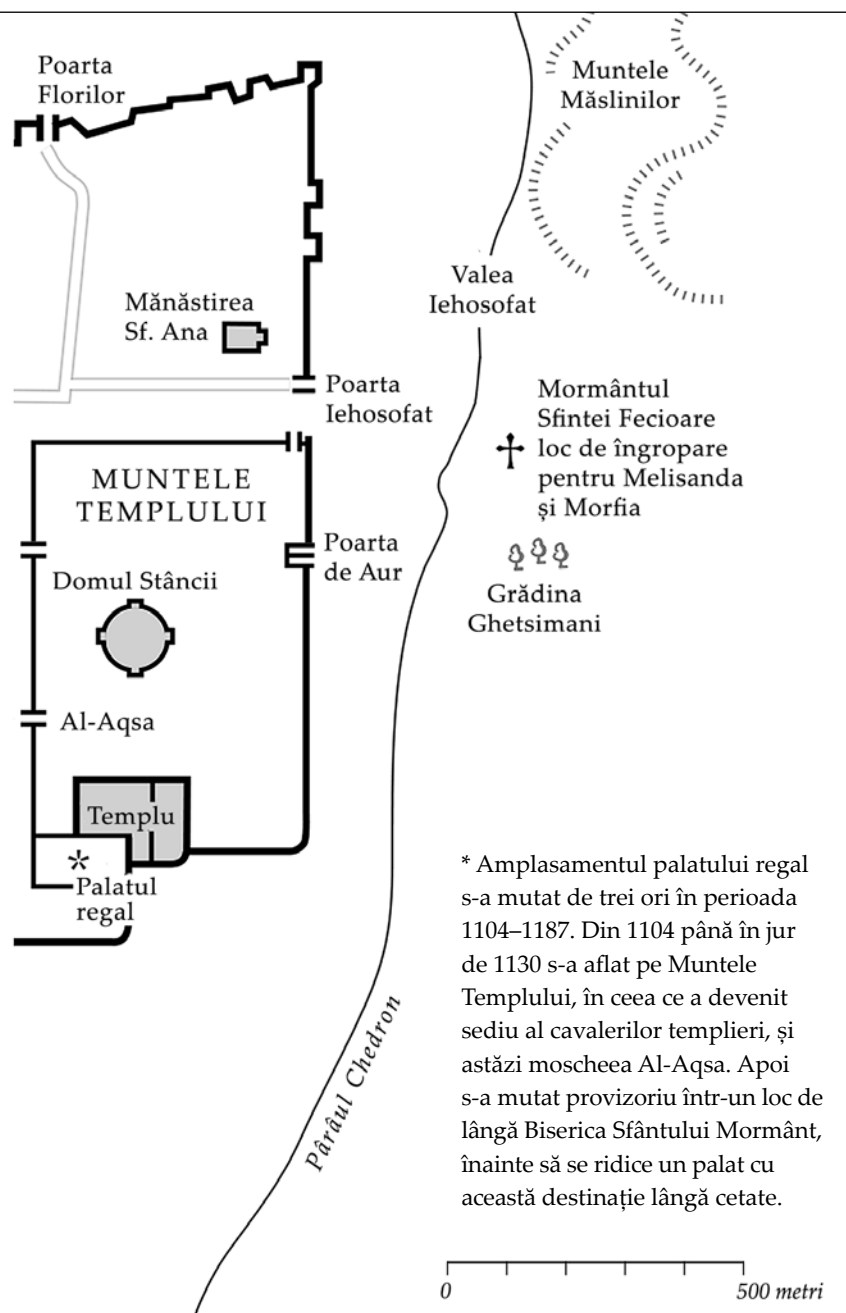

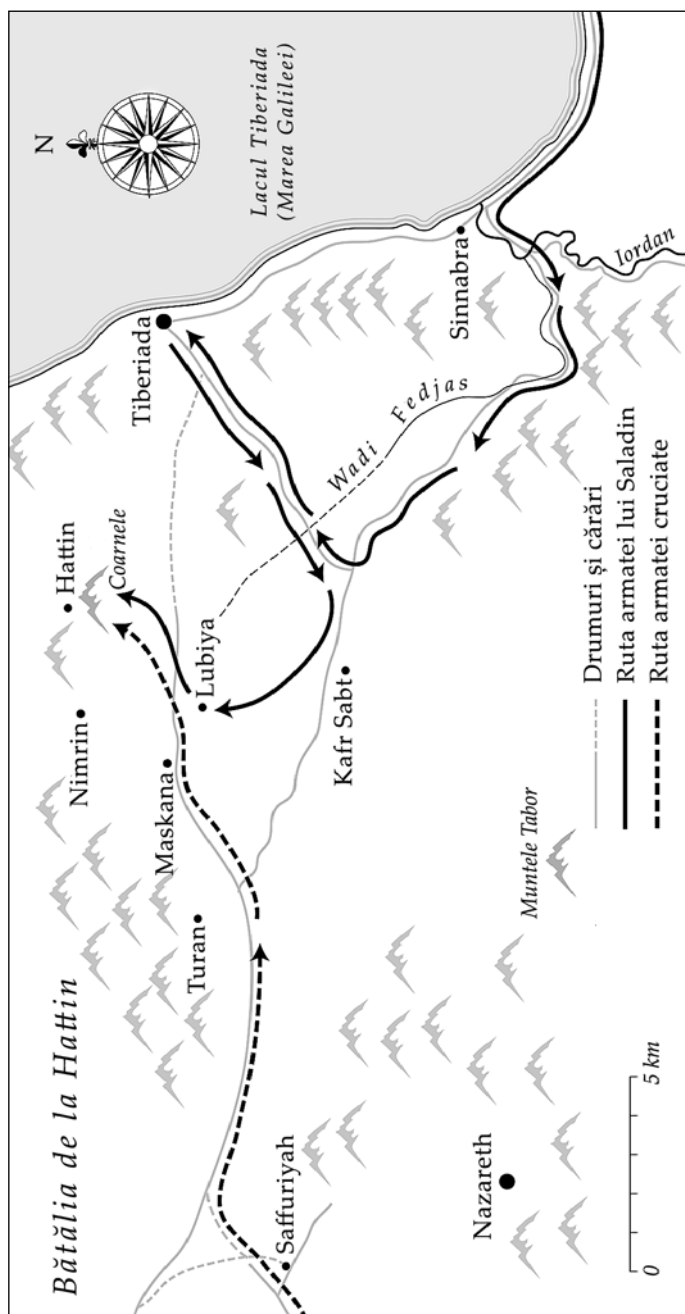

[illegible]

* Amplasamentul palatului regal s-a mutat de trei ori în perioada 1104–1187. Din 1104 până în jur de 1130 s-a aflat pe Muntele Templului, în ceea ce a devenit sediu al cavalerilor templieri, și astăzi moscheea Al-Aqsa. Apoi s-a mutat provizoriu într-un loc de lângă Biserica Sfântului Mormânt, înainte să se ridice un palat cu această destinație lângă cetate.

Cu mulțumiri profesorului Jonathan Philips pentru informația prezentată aici referitoare la mișcările armatei lui Saladin.

CRONOLOGIE

Multe dintre datele din această cronologie sunt în cel mai bun caz aproximații sau contestate. Intenția este de a transmite mai degrabă un tablou cronologic în sens larg, și nu unul neapărat exact.

- 30–33 d. Hr. Răstignirea lui Hristos
Creștinismul începe să se răspândească în Orientul Mijlociu
- 70 Ierusalimul e cucerit de împăratul roman Titus
- 285 Imperiul se desparte în Imperiul de Răsărit (Bizantin) și Imperiul de Apus
- 312 Împăratul bizantin Constantin se convertește la creștinism
- 614 Cucerirea Ierusalimului de către persanii sasanizi
Începutul Războiului Sfânt al creștinilor pentru Ierusalim
Recucerirea Ierusalimului de către împăratul bizantin Heraclius
- 638 Califatul arab cucerește Ierusalimul
- 1071 Turcii selgiucizi preiau Ierusalimul de la califatul Fatimid
- 1081 Alexie Comnenul urcă pe tronul bizantin
- 1096 Începe Cruciada I
- 1098 Balduin de Boulogne devine lord al Edessei
Cucerirea Antiohiei de către cruciați
Bohemond de Taranto devine principe al Antiohiei

- 1099 Cruciații cuceresc Ierusalimul
Godefroy de Bouillon e declarat Apărător al Sfântului
Mormânt
- 1100 Moartea lui Godefroy, succedat de Balduin I ca
prim rege al Ierusalimului
Balduin de Bourcq devine lord al Edesei, se
căsătorește cu Morfia de Melitene
Turcii danişmendizi iau Antiohia de la Bohemond I
Tancred e investit regent al Antiohiei
- 1103–1105 Raymond de Toulouse asediază Tripoli
- 1104 Balduin I cucereşte Acra
Bătălia de la Harran, Balduin de Edessa şi Joscelin
de Courtenay sunt prinşi de turcii selgiucizi
- 1105 Naşterea Melisandei, fiica lui Balduin I şi a Morfiei
- 1108 Balduin de Edessa eliberat
- ~1109 Naşterea Alicei, sora Melisandei
- 1109 Tripoli e ocupat de franci
- ~1110 Naşterea Hodiernei, sora Melisandei
- 1112 Moartea lui Tancred
Pons de Tripoli ia de soţie pe Cecile a Franței
- 1113 Balduin I ia de soţie pe Adelaida del Vasto a Siciliei
- 1113–1115 Balduin de Edessa cucereşte estul Ciliciei
- 1118 Moartea lui Balduin I, succedat de Balduin de
Edessa ca Balduin al II-lea, rege al Ierusalimului,
încoronat împreună cu Morfia
- 1119 Moartea lui Roger de Salerno în bătălia Câmpului
de Sânge
Începutul regenței lui Balduin al II-lea la Antiohia
- 1120 Naşterea Yvettei, sora Melisandei
- 1123 Balduin al II-lea este întemniţat de Balak
- 1124 Cruciații ocupă Tirul
Balduin al II-lea este eliberat
- 1126 Alice îl ia de soţ pe Bohemond al II-lea de Antiohia
- ~1127 Moartea Morfiei
- 1128 Naşterea Constancei de Antiohia, fiica Alicei
- 1129 Melisanda îl ia de soţ pe Foulques
- 1130 Naşterea lui Balduin al III-lea, fiul Melisandei şi
al lui Foulques
- 1130 Moartea lui Bohemond al II-lea
Prima rebeliune a Alicei de Antiohia

- 1131 Moartea lui Balduin al II-lea, succedat de Melisanda, Foulques și micul Balduin al III-lea
- 1131 A doua rebeliune a Alicei de Antiohia
- ~1133 Hodierna îl ia de soț pe Raymond al II-lea de Tripoli (nu se cunoaște data exactă)
- 1134 Hugo de Jaffa se revoltă împotriva lui Foulques, este înfrânt și exilat
Moartea lui Hugo
- 1136 Nașterea lui Amalric I, fratele lui Balduin al III-lea
A treia rebeliune a Alicei de Antiohia și înfrângerea ei definitivă
Raymond de Poitiers o ia de soție pe Constance de Antiohia
- 1137 Moartea lui Pons de Tripoli
- ~1139 Melisanda întemeiază Mănăstirea Betania
- 1143 Moartea lui Foulques, succedat de Balduin al III-lea de 13 ani și Melisanda ca regentă
- 1144 Edessa e ocupată de Zengi
- 1145 Melisanda refuză să se retragă când Balduin al III-lea ajunge la majorat
Papa Eugeniu al III-lea cheamă la Cruciada a II-a
- 1146 Moartea lui Zengi
Nur ad-Din moștenește Edessa
- 1147 Pornește Cruciada a II-a
- 1148 Ludovic al VII-lea și Eleonora de Aquitania sosesc în Antiohia, nu reușesc să cucerească Damascul de la Mu'in ad-Din
- 1149 Raymond de Antiohia e ucis în bătălia de la Inab
- 1152 Balduin al III-lea o înfrânge pe Melisanda într-un război civil
Anularea căsătoriei dintre Eleonora de Aquitania și Ludovic al VII-lea
Eleonora ia de soț pe Henric Plantagenetul
- 1153 Constance de Antiohia ia de soț pe Reynald de Châtillon
- 1154 Nur ad-Din preia Damascul de la Mujir ad-Din și ia de soție pe Ismat ad-Din Khatoun
- 1157 Amalric I ia de soție pe Agnes de Courtenay
- 1158 Balduin al III-lea ia de soție pe Teodora Comnena, nepoata împăratului Manuel Comnenul

- ~1160 Nașterea Sibilei, fiica lui Amalric I și a lui Agnes
(cândva între 1157 și 1160)
- 1161 Nașterea lui Balduin al IV-lea, fratele Sibyllei
Maria de Antiohia se căsătorește cu Manuel Comnenul
Moartea Melisandei
Moartea lui Zumurrud al Damascului la Medina
- 1163 Moartea lui Balduin al III-lea, succedat de fratele
său Amalric I, care a divorțat de Agnes ca să
devină rege
- 1164 Nur ad-Din atacă Harim, înfrânge armata
creștină și îi ia captivi pe Raymond al III-lea de
Tripoli, Bohemond al III-lea de Antiohia, Joscelin
al III-lea de Edessa și Reynald de Châtillon
- 1165 Bohemond al III-lea este eliberat
- 1167 Amalric I ia de soție pe Maria Comnena, strănepoata
lui Manuel Comnenul
Teodora Comnena fuge cu Andronic Comnenul
- 1169 Saladin devine vizir în Egipt
Nașterea lui Alexie al II-lea Comnenul, fiul Mariei
de Antiohia și al lui Manuel Comnenul
- 1170 Armistițiu între franci și musulmani
- 1172 Nașterea Isabellei, fiica Mariei Comnena și a lui
Amalric I
- 1174 Moartea lui Amalric I, succedat de Balduin al IV-lea
Moartea lui Nur ad-Din
Saladin preia controlul la Damasc și ia de soție pe
văduva lui Nur ad-Din, Ismat ad-Din Khatoun
- 1176 Bizantinii sunt înfrânți de turcii selgiucizi în bătălia
de la Myriocephalum
Sibila îl ia de soț pe Guillermo „Spadă Lungă” de
Montferrat
- 1177 Moartea lui Guillermo de Montferrat
Nașterea lui Balduin al V-lea, fiul Sibilei și al lui
Guillermo de Montferrat
Balduin al IV-lea îl învinge pe Saladin în bătălia
de la Montisgard
Balian de Ibelin ia de soție pe Maria Comnena
- 1179 Saladin îi înfrânge pe creștini în bătăliile de la Marj
Ayyoun și Vadul lui Iacob

- 1180 Sibila ia de soț pe Guy de Lusignan
Moartea lui Manuel Comnenul, succedat de
Alexie al II-lea
Maria de Antiohia domnește împreună cu amantul
ei, Alexie, protosebastos, în numele fiului ei
- 1182 Balduin al IV-lea îl numește regent pe Guy de
Lusignan
Maria de Antiohia este executată
- 1183 Isabella ia de soț pe Humphrey al IV-lea de Toron
Asediul de la Kerak
Saladin ocupă Alep
Balduin al IV-lea încearcă să-l elimine pe Guy de
Lusignan din regență
Balduin al V-lea este încoronat co-rege
- 1185 Saladin consimte la un armistițiu cu Ierusalimul
Balduin al IV-lea moare, succedat de Balduin al V-lea
- ~1186 Agnes moare (cândva între începutul lui 1184 și vara
târzie a lui 1186)
Balduin al V-lea moare
Sibila e încoronată regină
Moartea lui Ismat ad-Din Khatoun
- 1187 Războiul izbucnește după ruperea armistițiului
pe cinci ani
Saladin înfrânge armata cruciată principală în
bătălia de la Hattin, îl întemnițează pe Guy de
Lusignan și îl execută pe Reynald de Châtillon
Ierusalim este ocupat de armatele lui Saladin
Papa cheamă la Cruciada a III-a
- 1188 Guy de Lusignan e eliberat din captivitate
- 1190 Moartea Sibilei și a fiicelor ei în asediul Acrei
- 1205 Moartea Isabellei

NOTA AUTOAREI

Aceasta este o carte despre femei și putere. Despre puterea pentru care se luptau nobilele din Outremer, despre forțele care puneau limite puterii lor și despre puterea exercitată de scriitorii și istoricii bărbați asupra celor lăsate în urmă de ele. Ea scoate la lumină povești despre o extraordinară dinastie de femei domnitoare, trecând în revistă provocările și triumfurile vieților lor.

Instabilitatea fără egal și starea de criză aproape permanentă din Outremer au creat un mediu în care aristocratele au avut prilejul să fie propulsate în roluri importante și să dețină o putere autentică. Nobilele din Ierusalim, din Antiohia, Tripoli și Edessa au reprezentat o forță de prim ordin în politicile Orientului Mijlociu medieval. Cu toate astea, în cele mai multe cazuri, istoricii le-au atribuit femeilor care au atins acest statut în acea vreme doar puțin mai mult decât rolul de simple transmițătoare de pământuri și de reproducătoare ale unei generații următoare de regi. Au rămas în amintire ca soții, mame, fiice și surori ale unor bărbați puternici, și nu ca individualități autonome și lideri activi cu propria lor acțiune politică. În anii din urmă, s-au făcut mari progrese în repararea acestei situații, dar eforturile s-au limitat mai ales la lucrări academice. Scopul acestei cărți este să restabilească adevărul, să le scoată din umbră și să le pună în centrul atenției pe reginele Ierusalimului, pe principesele din Antiohia și pe contesele din Tripoli și Edessa.

Nu este rolul istoricilor și nici măcar al specialistelor feministe din acest domeniu să transforme în eroine orice personaj feminin nedreptățit sau repudiat de istorie. Ci mai degrabă să prezinte dovezile relevante și analiza care să le permită cititorilor cea mai bună înțelegere cu putință asupra personalității acelor femei și a acțiunii lor în cadrul social, politic și religios din lumea lor. Această carte va cântări dovezi și va pune la dispoziție materiale atunci când va fi nevoie pentru lămurirea unor neclarități și va aduce în atenția cititorilor fragmente din sursele descoperite, împreună cu invitația de a trage concluziile proprii pe marginea unor subiecte controversate și de a testa valabilitatea bârfelor medievale. Intenția este de a produce o lucrare biografică bazată pe narațiuni, și nu o analiză academică despre influența sau istoriografia politică feminină.

Elaborarea lucrării m-a purtat din sălile de lectură ale bibliotecilor Britanică, Bodleiană și Mazarină peste tot în Europa și în Orientul Mijlociu. O bună parte a fost scrisă în Cetatea Veche a Ierusalimului și în diverse camere de hotel, cafenele și vestigii bătute de vânt din Turcia, Liban, Iordania și Franța. Prilejul de a călători în acest fel și de a mă afla în locurile în care au trăit odată aceste remarcabile doamne, să pășesc pe pietrele pe care au pășit ele odinioară și să contemplan peisajele văzute de ele, mi-a dăruit o bucurie fără margini.

MULȚUMIRI

Le datorez recunoștința mea unui mare număr de oameni pentru ajutorul și încurajările primite de-a lungul elaborării acestui volum. Amabilitatea și generozitatea de care m-am bucurat aproape la fiecare pas și în atât de multe țări au fost copleșitoare. Cea dintâi mulțumire se cuvine editorului meu, Alan Samson, fără a cărui încredere și călăuzire, în loc să scriu cărți, aş fi rămas împotmolită într-o corporație, unde nu mi-aş fi găsit locul. El a făcut posibilă această carte și mi-a acordat un ajutor prețios de-a lungul întregului proces de scriere.

În al doilea rând, trebuie să le mulțumesc profesorilor mei din școală și din universitate, de la care am învățat să iubesc Evul Mediu, și în special Prof. David d'Avray și Dr. Giles Brown. Acești oameni mi-au dat instrumentele, încrederea și entuziasmul de a încerca să scriu o carte. La Ierusalim, îi sunt recunoscătoare istoricului armean George Hintlian, care și-a dat toată silința pentru ca voiajele mele de studiu să fie cât mai eficiente. M-a învățat mult despre semnificația influenței armene a Morfieii asupra fiicelor ei și despre natura multiculturală a Ierusalimului, în vremuri medievale și prezente. S-a îngrijit să fiu în siguranță, să am ce să mănânc, unde să lucrez și să am acces la sursele de date; mi-a fost ghid în ceea ce s-a mai păstrat din Mănăstirea Betania. Prof. Adrian Boas de la Universitatea din Haifa a fost și el extrem de amabil, purtându-mă prin sukuri și mai târziu

răspunzându-mi la întrebări și citind cu mare răbdare ciornel de capitole. Trebuie, de asemenea, să-i mulțumesc Fratelui Amadeo Ricci din rândul călugărilor franciscani, care a avut amabilitatea să îmi dezvăluie cercetările sale doctorale legate de Biserica Sfântului Mormânt și m-a condus într-un tur detaliat și temeinic al aceluia spațiu, din perspectivă creștină. În Marea Britanie, trebuie să îi mulțumesc în mod deosebit Prof. Christopher Tyerman de la Oxford University, care, pe lângă discuțiile valoroase care m-au făcut să iau în considerare distincția dintre putere și autoritate, și-a găsit timp să citească și să corecteze manuscrisul în forma finală. Le sunt recunoscătoare organizatorilor și participanților la IHR Crucianas and Latin East Seminar de la Royal Holloway University pentru că m-au cooptat în discuțiile fecunde și mi-au pus la dispoziție materialele lor. Prof. Andrew Jotischky de la Royal Holloway University mi-a dat răspuns la întrebările mele de multe ori incomplet formulate despre variate aspecte ale cercetării mele.

Nu în ultimul rând trebuie să le mulțumesc părinților și prietenilor mei, fără ajutorul cărora această carte nu ar fi fost scrisă. Părinții mi-au pus la dispoziție mijloacele de educație necesare să ajung la nivelul necesar pentru a putea scrie istorie, iar mama a citit manuscrisul de nenumărate ori. Mulți dintre prieteni și-au luat răgazul să mă susțină, intervenind în nenumărate feluri – de la parcurgerea ciornelor la fotografierea și descifrarea textelor scrise de mână (medievale și moderne). Datoraz mulțumiri speciale lui Nancy Hervey-Bathurst, care a citit primele versiuni de text și m-a încurajat, și lui Fred Shan, César Manivet și Scott Moynihan, care au corectat amănunțit manuscrisul final. Martha Bailey m-a ajutat neobosit să fac cercetări la British Library, mi-a corectat traducerile latine și chiar m-a însoțit în călătoriile de cercetare la Ierusalim și Nablus. În Liban, Ludovic Prosser și Lou'ai Kaakani s-au arătat generoși cu timpul și buna lor dispoziție, purtându-mă la diverse ruine de peste tot, între Tir și Tripoli. León López Brennan și Okan Çimek m-au ajutat în călătoriile la Antiohia și Edessa și m-au ghidat să fac fotografii acestor locuri minunate. Jo Whitford de la Orion m-a îndrumat în mod strălucit să dau forma finală manuscrisului și materialelor auxiliare,

iar profesorul Jonathan Phillips a intervenit cu corecturi vitale în ceasul al unsprezecelea.

Este de la sine înțeles că erorile rămase în această carte sunt în întregime din vina mea, iar dacă s-a mai întâmplat să mă las purtată de dramatismul sau de romantismul poveștii, s-a petrecut fără să fi fost sfătuită în acest sens de istorici mai ponderați.

PREFAȚĂ

„... țărml care a răsunat atâta vreme de disputele
acestei lumi...”

EDWARD GIBBON

La extremitatea lor răsăriteană, apele limpezi ale Mării Mediterane se izbesc blând de ziduri în ruină din piatră strălucitoare: ceea ce a mai rămas din monumentele unui regat uitat. Aceste ziduri năruite sunt tot ceea ce a rezistat din fortărețele mândre de odinioară care au apărât aproape un mileniu țărml și dealurile stâncoase din sudul Turciei și până în nordul Egiptului. Uscatul mărginit aici de ape, pământul pe care au fost construite aceste cetăți este sfânt. Avem de-a face cu regiunea cea mai râvnită din istoria globală, pentru care se luptă cele trei mari religii avraamice care o consideră, fiecare, centrul său spiritual: creștinismul, islamul și iudaismul. Întins peste teritoriile palestinien, Israel, Iordania, Liban, Turcia și Siria, bogat exclusiv în credință și ars vara de un soare nemilos, acest ținut a fost de-a lungul secolelor scena unor războaie sângeroase, din Antichitate până în zilele noastre. Cu hotarele ei schimbătoare

și conducătorii temperamental, această regiune a aprins imaginația multor generații din întreaga lume.

Epicentrul conflictului se află în interior, cam la șazeeci de kilometri de apele mediteraneene. Magnetul din miezul străduințelor de secole, giuvaierul pentru care fuseseră ridicate acele construcții de pe țărm și din porturi, este cetatea sfântă a Ierusalimului. Un oraș viu, care respiră, din mijlocul Israelului modern. Astăzi, străzile Vechii Cetăți arată în mare măsură la fel ca în epoca medievală. În aer plutește mirosul intens al mirodeniilor și cel inconfundabil al legumelor prăjite. Strigătele vânzătorilor ca să-și atragă clienții și tocmelele nesfârșite pentru orice fleac se amestecă cu vâlmășeala de clopote și chemări la rugăciune în arabă. Îmbulzeala de pelerini și călători nu poate să fie foarte diferită de cea de acum o mie de ani. Turiștii aflați în căutare de valori spirituale aglomerează dintotdeauna străzile acestui oraș, fiind veșnic esențiali în păstrarea vitalității lui. Creștini, evrei și musulmani de toate confesiunile se îmbrâncesc, străduindu-se să ajungă în locurile lor sfinte separate, aflate toate în cadrul aceleiași kilometru pătrat.

Nici planul general al străzilor și al reperelor nu s-a schimbat mult din Evul Mediu până acum, iar unui pelerin medieval nu i-ar fi foarte greu să se orienteze astăzi de la Poarta Jaffa la Biserica Sfântului Mormânt. Străduțele sukurilor care se înfășoară în jurul locurilor sfinte păstrează aceleași fațade de magazine cu arcade ca pe vremea cruciaților și vând mărfuri tradiționale – marochinărie, ierburi și simboluri religioase. Aceste străduțe antice răsună de rugăciuni și de agitația comerțului, la fel ca acum o mie de ani. Și soldații își pierd vremea pe aici la fel cum o făceau cu siguranță și în timpurile medievale, ca un memento constant pentru instabilitatea regiunii. Cavalerilor cu spade lungi le-au luat locul adolescenți israelieni cu arme automate, savurând sucul de rodii și mesaje schimbate pe telefon.

Arhitectura orașului a asistat la secolele lui de istorie și stă mărturie pentru nenumăratele regimuri care au crescut și s-au prăbușit între zidurile Orașului Sfânt. Arcadele din vremea cruciaților și pereții din piatră cu îmbinările lor ornamentale în diagonală stau alături de motivele mamelucilor și otomanilor. La linia orizontului se amestecă mulțime de cruci, cupole și minarete. Când soarele apune în Vechea Cetate, razele lui sclipesc pe cupolele aurite ale bisericilor creștine înainte de a lăsa locul sclipirilor verzui ale minaretelor care se reflectă pe cerul nopții.

În Biserica Sfântului Mormânt, locul cel mai sfânt al creștinismului, unde se află mormântul pământesc al lui Hristos, coloane și pedestaluri din vremea lui Constantin stau alături de adăugiri medievale și moderne. În capela armeană, picturi murale moderne bătătoare la ochi ascund plafoane boltite cruciate, susținute de capiteluri bizantine și romanice ornamentate cu împletituri și frunze de acant. În pereții care coboară spre Capela Descoperirii Crucii sunt săpate mii de cruci rudimentare, semnele lăsate de cruciați și pelerini ca să marcheze îndeplinirea misiunii lor.

Aici, în punctul unde te simți ca în măruntaiele grandioasei biserici, se găsește o capelă tăiată în stâncă: este locul în care se spune că Elena, mama împăratului Constantin, a găsit Crucea Adevărată. Și a poruncit ca acolo să se construiască marea biserică. Biserica Sfântului Mormânt a fost întemeiată de o femeie. Această capelă este una dintre cele mai liniștite și mai puțin luate în seamă zone ale bisericii, dar aici era apogeul traseului pelerinajului medieval. Arată ca o mică peșteră, simplă și aproape neîmpodobită, cu urme de fresce din secolul al XII-lea păstrate în ziduri. Aici nu există nicio reprezentare a lui Isus, nici a lui Constantin, nici a oricărei alte personalități, ci doar o statuie înfățișând o femeie senină și maiestuoasă, sprijinită de o cruce deasupra unui altar modest, licărind în lumina multor lumânări.

Astăzi, cheia Sfântului Mormânt este păstrată de o familie musulmană, gardieni neutri, pentru a domoli disputele dintre diferitele confesiuni creștine. Cheia a trecut din tată în fiu de multe generații și, în fiecare zi la ora 4 dimineața, Adeep Joudeh străbate străzile cu obloanele trase și tăcute, aducând cheia cu care se descuie ușa. Este masivă, din fier și în formă de săgeată.

Această cetate, cu străzile ei aflate mereu în agitație și pământurile care o înconjoară, a fost dintotdeauna obiectul unor conflicte intense. În trecut, țara era cunoscută de europeni sub denumirea de „Orient” ori „Levant”. Francezii folosesc în continuare termenul de *Moyen-Orient*, iar anglofonii preferă *Middle East*, adică Orientul Mijlociu. Atât „Levant”, cât și „Orient” provin din imaginea răsăritului de soare. Dacă le urmărim etimologiile până la originile latină și franceză, ambele trimit la „zori” și „răsărit”: termeni occidentali pentru țări răsăritene. Sunt învăluite în mister și invocă imagini de bărbați și femei din vremuri de demult privind printre gene lumina proaspătă și puternică ridicându-se peste linia orizontului și imaginându-și lumea de dincolo de ea: pământuri scăldate în lumina soarelui, în tonuri roșii și aurii, întotdeauna inaccesibile. În arabă descoperim un termen similar: *Mashriq*, derivat din sharaqa, tot cu sensul de „a răsări” sau „a străluci”.

Cu toate că acum sunt în vogă, termenii „Orientul Mijlociu” și chiar și „Orientul Apropiat” sunt prea largi pentru regiunea examinată în acest volum, al cărui obiect este mai restrâns. Istoriile din el s-au desfășurat pe o fâșie de litoral pornind din sudul Turciei și până în nordul Egiptului, care înainte de a se chema Orientul Mijlociu, și chiar și înainte să i se spună Levant, era cunoscută europenilor sub un alt nume: Outremer.

Outremer nu are nimic de-a face cu răsăritul soarelui, dar transmite aceeași inaccesibilitate percepută și distanță a acelui tărâm din mințile celor care au plăsmuit acest

cuvânt. Vine din franceză și se traduce în sens literal „peste-mare” ori „pământurile de peste mare”. El definește teritoriul prin alteritate și exotism și în relație cu acea călătorie întreprinsă de mii și mii de bărbați și femei medievale peste uscat și mare din Europa Occidentală în Țara Sfântă.

De mii de ani, adepții creștinismului, islamului și iudaismului continuă să vină în pelerinaj la Ierusalim. Însă în secolele al XI-lea, al XII-lea și al XIII-lea, pelerinajele creștinilor în Outremer au avut cu totul alt caracter, luând forma unor grupuri înarmate și organizate, la chemarea papei. În 1095, Urban al II-lea a ținut un discurs înflăcărat la un conciliu desfășurat în orașul Clermont, la care participa elita clericilor și laicilor din Franța. Publicul său a răspuns cu entuziasm la apelul de a pune mâna pe arme și a porni în masă în călătorie spre răsărit, în Outremer, ca să elibereze locurile sfinte de necredincioși. Prin acest discurs, ideii tradiționale de pelerinaj creștin pașnic i-a luat locul o sete de aventuri militare cunoscute secole mai târziu în istorie sub numele de „cruciade”.

Spre surprinderea multora, Cruciada I a avut un succes considerabil. La 15 iulie 1099, după ani istovitori de război și marșuri traversând Europa și Anatolia, cruciații au luat în stăpânire Ierusalimul. În urma acestui succes, vreme de aproape două sute de ani, Outremer a fost ocupat de europeni occidentali. Ei au creat acolo state creștine, au construit fortărețe care mai domină și astăzi peisajul și, timp de patruzeci și opt de ani, au controlat Ierusalimul ca pe o capitală creștină.

Faptele bărbaților din Outremer în acea perioadă reprezintă un domeniu de studiu hiperactiv, în schimb rolul jucat de femei în evenimente a rămas relativ neglijat. Iar femeile au avut un rol-cheie atât în desfășurarea cruciadelor, cât și în guvernarea Regatului Ierusalim. Femeile au însoțit de la bun început armatele europene în marșul lor spre est. Bărbații care își permiteau și-au luat adesea în

călătorie și familiile, și multe femei nevoiașe s-au alăturat armatelor. Ele se ocupau de gătit, de spălatul hainelor, de îngrijirea celor răniți, strângeau lemne de foc și se iubeau cu soldații. În rare ocazii ieșeau pe câmpul de bătălie, fie să le aducă apă bărbaților, fie chiar ca să lupte. În statele întemeiate în Outremer, aristocratele organizau logistica asediilor și negociau cu inamicul, iar femeile de rând munceau cot la cot cu bărbații la fortificații. Înfruntau greutăți de neimaginat, mureau alături de bărbați și cădeau victimă și violurilor, prizonieratului și sclaviei. Mii de femei europene au ajuns pe piețele de sclavi de la Alep și Damasc în secolul al XII-lea. Când șefii bărbați din Outremer riscau prea mult și cădeau pradă inamicilor, erau răscumparați de soții.

În ciuda acestor realități limpede demonstrate de documente, istoricii cruciadelor, medievali și moderni, au neglijat rolul femeilor în scrierile lor. Intenția acestei cărți este să contribuie la repararea dezechilibrului punând în lumină faptele unor doamne care au ocupat poziții de autoritate în Outremer: este vorba mai ales de dinastia formidabilă a femeii conducătoare întemeiată de Morfia de Melitene, cea dintâi regină încoronată a Ierusalimului. Fiicele și nepoatele ei au domnit ca regine la Ierusalim, principese la Antiohia, contese la Tripoli, deținând și multe alte ranguri. Ele se numără printre cele mai îndrăznețe, viclene și devotate femei cunoscute în istorie. Sursele documentare de care dispunem în privința lor sunt sărace în comparație cu materialele despre soții și tații lor, dar este suficient pentru a compune portrete vii ale acestor remarcabile regine și principese.

Cea mai faimoasă dintre doamnele luate în discuție aici nu a fost nici regină a Ierusalimului și nici principesă de Antiohia, ci regină a Franței și mai târziu a Angliei: Eleonora de Aquitania. Ea își are locul în această carte ca primă regină europeană pornită într-o cruciadă și pentru zvonurile

stranii care au circulat pe seama relației ei cu principele de Antiohia. Este posibil ca Eleonora să se fi ales cu o faimă peste cea meritată în comparație cu omoloagele ei din Outremer. Și asta nu pentru a-i submina influența ori importanța, ci mai degrabă pentru a o contextualiza cu realitatea că erau multe alte conducătoare în Răsărit care le făceau viața amară bărbaților, rudelor sau adversarilor lor. Poate că apa din Antiohia conținea ceva care punea foc în sânge, însă Eleonora nu a rupt nici pe departe vreo tradiție atunci când, cu firea ei rebelă, s-a dezlănțuit între zidurile celebrei cetăți. În călătoria ei spre Outremer, Eleonora întâlnise formidabile modele de urmat în ce privește încălcarea regulilor. La Ierusalim, a fost primită de înfricoșătoarea Melisanda, cea dintâi regină domnitoare a Ierusalimului și una dintre cele mai puternice femei ale epocii ei. Întâlnirea cu o femeie care întruchipa atât de potrivit ambiția și spiritul conducător feminin a influențat fără doar și poate traiectoria urmată de Eleonora mai târziu.

Istoria regiunii Outremer ar putea să pară la o primă vedere copleșitor de masculină, încărcată de furia, fanatismul și setea de sânge masculine. Și acesta poate fi adevărul; însă și mânia și inteligența feminine au avut rolul lor în modelarea destinului acestui loc. A sosit timpul ca regiunea și perioada să fie văzute din perspectiva femeilor. Cartea de față explorează viețile femeilor conducătoare din Outremer din 1099 până când Saladin, în 1187, a cucerit Ierusalimul.

CUPRINS

Casa regală a Ierusalimului.....	6
Hărți.....	8
Cronologie	13
Nota autoarei.....	18
Mulțumiri.....	20
Prefață.....	23
Introducere: cum a luat naștere Outremerul	30
1. Morfia și cele patru prințese.....	39
Morfia și Balduin al II-lea	50
Un rege în captivitate	56
Calvarul prințesei Yvette	59
Moștenitoarea unui regat.....	64
Împărăteasa Matilda.....	69
Ultima dorință a unui rege	71
2. Alice, prințesa rebelă a Antiohiei.....	79
Alice și Bohemond: o pereche făcută în rai?	79
Prima revoltă a principesei Alice.....	88
Cea de-a doua revoltă a principesei Alice.....	97
Cecile a Franței.....	101
Înfrângerea definitivă a Alicei de Antiohia.....	107
3. Melisanda a Ierusalimului.....	115
Intrigă în regat.....	120

Furia reginei.....	134
Zumurrud din Damasc	138
Reconciliere.....	143
4. Cea de-a doua domnie a reginei Melisanda.....	150
Pierderea Edessei și Cruciada a II-a.....	154
O crimă misterioasă la Cezareea	162
Restaurarea Sfântului Mormânt	166
Război între mamă și fiu	171
Contesa Hodierna și un asasinat la Tripoli	183
Teodora – o nouă regină a Ierusalimului și o alianță bizantină	187
Melisanda de Tripoli, Maria de Antiohia și o nouă împărăteasă la Bizanț	189
Moartea unei regine.....	194
5. Eleonora de Aquitania	196
Primii ani ai Eleonorei.....	198
Regină a Franței	201
Drumul spre iad.....	202
Drumul spre rai.....	208
Eleonora în Antiohia.....	218
Eleonora la Ierusalim	224
Drumul spre casă.....	226
6. Constance de Antiohia.....	232
7. Agnes și Sibila	261
Agnes – regina fără de coroană	263
Teodora și Andronic – „obscuritate fără limite” – scandalul creștinătății	273
Sora regelui lepros	280
Agnes – regină-mamă	285
Sibila și Guy	293
8. Începutul sfârșitului.....	299
Maria de Antiohia, împărăteasa fără noroc	299
Ciocniri cu Saladin – sultanul avansează	305
Cealaltă principesă	308
Vântul își schimbă direcția	311

Fiul Sibilei, moștenitorul regelui lepros	315
Domnia Sibilei și prăbușirea regatului	321
Epilog.....	337
Bibliografie.....	340
Indice	351

WITH LOVE,
BAROQUE

SAVOIR-VIVRE®

IMPERIAL

Artă și arhitectură somptuoasă, istorie socială, politică, militară, culturală, religioasă și artistică, mit și legendă, istorie și poveste, îngeri și sfinți, palate, biserici, grădini, împărați și împărătese, zarafi, diplomați, clarvăzători și eunuci, uluire și invidie, comerț, monede și taxe, fortificații și apeducte, războaie, uneltiri, victorii, înfrângeri și protecție divină.

Savoir-vivre Imperial, între Orient și Occident, colecția spiritului absolut, a miracolelor, a grandorii și a desăvârșirii, într-o realitate vibrantă, cosmopolită și dinamică.